

ROMÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG KISVÁROSAI

(Small towns in Romania and Hungary)

HORECZKI RÉKA*

Kulcsszavak:

Városállomány, kisváros, Románia, Magyarország

A kisvárosok – főleg a nagyvárosoktól távolabb eső területeken – fontosabb szerepet töltenek be, mint ami méretükből adódóan következne. A kisvárosokat az Európai Unió területi kohézióról szóló Zöld könyve „kapocs”-nak nevezi, hiszen rendelkeznek mindazon tulajdonsággal, amelyet alapfunkcióként egy várostól elvárunk: biztosítja a megélhetés feltételeit, ugyanakkor nyit a nagyvárosok felé; a vidéki kötéleket erősíti. Közép-Európa városállományának jelentékeny része 1990 után alakult ki. A városállomány alsó elemei lettek ezek a városok, gyakorta monofunkciókkal, nem megfelelő mértékű infrastruktúrával. Mindezek ellenére az elmúlt 20 év alatt megfigyelhetünk bizonyos – a társadalmi szférán belüli – tényezőket, amelyek a városiasodás irányát jelzik az adott településeken.

Bevezetés

Közép-Európa országainak településszerkezete jelentős történelmi hagyományokkal rendelkezik, a városi fejlődést hasonló típusok jellemzik, országspecifikus tényezőkkel. Ezek a viszonylag sűrű városi hálózattal rendelkező országok kb. 5.000 olyan várossal rendelkeznek, amelyek népessége 5.000 és 50.000 lakosú és a gazdasági, társadalmi és kulturális élet központjaként funkcionálnak. Az Eurostat regionális évkönyvének tanúsága szerint, kisvárosnak tekinthetők az 50.000 főnél nem népesebb városi rangú közigazgatási egységek (Eurostat 2012). Az Európai Bizottság jelentése a kisvárosok fogalmát nem lakossági küszöbérték alapján, hanem a lakosság lakóhelye alapján definiálta. Kisvárosnak (illetve külvárosnak) tekinti azt a közigazgatási egységet, amelynek lakosságának több mint 50%-a él városi klaszterekben, de kevesebb mint a lakosság fele él a városközpontban, a városmagban. A 2004 után csatlakozó 13 európai uniós tagállam esetében számottevő a városi lakosság arányának növekedése 1991 és 2011 között. Az Európai Unió 28 tagállamát tekintve az elmúlt 20 év alatt 30,1%-ról 31,2%-ra növekedett a városi népesség aránya. Ha csak az EU-13 országot vizsgáljuk, egy százalékponttal nagyobb változást tapasztalhatunk a kis- és külvárosok népességével kapcsolatban. 1991-ben 24,5%-ról 2011-re 25,7%-ra gyarapodott a kisvárosi lakosság aránya az össznépességhez viszonyítva. E folyamattal párhuzamosan a nagyvárosok össznépességén belüli aránya az újonnan csatlakozók körében 0,4 százalékponttal, míg a vidéki területek aránya egy százalékkal csökkent (*Európai*

* Tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK RKI, Doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, e-mail: horeczki@rkk.hu

Bizottság 2014). Összeurópai szinten tapasztalható a lakosság természetes előregedése és fogyása mellett az országon belüli migráció főként a szuburbiákba, a megfelelő infrastrukturális hálózattal ellátott kisvárosokba.

Azon kisvárosok, amelyek városhiányos térségekben nyerték el rangjukat, fontos szerepet töltenek (tölthetnének) be. Az alap infrastrukturális ellátottság mellett különböző városi funkciók is megjelentek ezeken a településeken, a gazdasági előnyökön túl a társadalom, a lakosság városi identitása is kialakulhat. Az EU területi kohézióról szóló Zöld könyve „kapocsnak” nevezi a kisvárosokat, funkcióikat tekintve köztes helyet foglalnak el a vidéki térség falvai, tanyái (külterületi lakott helyei) illetve a nagyobb (megyei, regionális és országos) jelentőségű városok között (Európai Bizottság 2008). A kisvárosok nagy előnye Fábíán (2013) szerint az a plusz erő, amely az emberi kapcsolatok fenntartásában és megerősítésében rejlik ezekben a térségekben.

A tanulmány egy rövid áttekintést kíván nyújtani a közép-európai országok városállományában 1990 után bekövetkező változásokról – a megadott területi korlátok között –, a városállomány legalsó elemeire különös hangsúlyt fordítva.

Románia kisvárosai

Romániában 1990 után 60 új település nyert városi rangot, többsége már a 21. században. Az új kisvárosok a városi népesség alig 5%-át adják, lakosainak száma nem haladja meg a félmilliót. Az új kisvárosok átlagos népessége 8.333 fő, amely a magyarországi átlag kétszerese. De mit is értünk város, kisváros alatt ebben az országban?

Romániában a város fogalma törvényileg lehatárolt a 2001. évi 215. illetve a 351. törvény által. A törvény értelmében a városi (urbane) település csoportosítása rangok (ranguri) alapján történhet. A nulladik rang jelöli a fővárost, az 1–2. rang a municípiumokat, és a harmadik rangú városok az ún. egyéb városok, azaz az általánosan vizsgált kisvárosok is ebbe a törvényileg meghatározott hierarchiaszintbe tartoznak. A harmadik rangú városok esetében a törvény 5000–30.000 főnyi lakossággal számol, ezen felül a vonzáskörzet ezen városok esetében 5–40.000 lakos. A kisvárosok átlagos vonzáskörzete Romániában a törvény értelmében 10–20 km, de ha az átlagos kisvárosok közötti távolságot vesszük alapul (ami 30 km), akkor ennél szélesebb is lehet a vonzáskörzet (Csák 2009). Fontosnak tartom kiemelni, hogy a román területfejlesztési célok között szerepel a policentrikusságra való törekvés, a kisvárosok szerepének erősítése, illetve a vidéki térségek életfeltételeinek javítása (ESPON 2009). A 2001. évi új településhálózat-fejlesztési stratégia, a kisebb városi központokat úgy definiálja, mint a vonzáskörzetüket aránylag széles skálájú szolgáltatásokkal ellátó központokat, amelyek csökkentik a közszolgáltatások területi szóródását, és a működési költségeket. Csák (2009) vizsgálatai alapján a román kis- és középvárosokba beáramló elemek a következők: munkaerő, vásárlók és fogyasztók, élelmiszer, víz, kulturális szol-

gáltatásokat igénybevevők. A kiáramló tényezők közül a szennyezést és a hulladékot emeli ki elsőként, illetve a minimális mértékű migrációt.

1. TÁBLÁZAT

Románia városainak* száma 1990–2013
(Cities and towns in Romania between 1990–2013)

	1990	1995	2000	2005	2010	2013
<i>Románia összesen</i>	204	182	172	216	217	217
<i>Északnyugati régió</i>	26	25	23	27	28	28
<i>Közép régió</i>	38	36	32	37	37	37
<i>Északkeleti régió</i>	23	17	16	29	29	29
<i>Délkeleti régió</i>	26	23	22	24	24	24
<i>Dél-Munténia</i>	35	29	28	32	32	32
<i>Bukarest-Ilfov</i>	1	1	2	8	8	8
<i>Délkelet-Olténia</i>	27	25	22	29	29	29
<i>Nyugat</i>	28	26	27	30	30	30

Forrás: Román Statisztikai Hivatal adatai alapján saját szerkesztés. *(a városok száma a municípiumok és a városi alárendeltségű községek nélkül)

Benedek (2011) vizsgálta Románia urbanizációs szintjét NUTS 3 (megyei) bontásban 2010-ben. A legmagasabb értékeket Brassó és Hunyad megye jelzi (70% feletti értékkel). A városok számát tekintve Hunyad és Suceava megye a listavezető, de Suceava megye városainak fele 2000 után várossá nyilvánított kisváros. A legalacsonyabb urbanizációs szinttel Giurgiu, illetve Calarasi és Olt megye rendelkezik (31–33%). Az urbanizáltsági különbségek ellenére a városállomány egésze harmonikusnak tekinthető. 2013-ra a hierarchia legalsó szintjén 217 kisváros található (1. táblázat). Ha régiós bontást is figyelembe veszünk – a fővárosi régióban mindössze nyolc kisvárost találunk, a legkevesebbet az országban, de ez hasonlóképp van Szlovákiában, és Csehországban is. A Közép és a Nyugat régió 37, illetve 30 kisvárossal rendelkezik.

Az elmúlt években nem történt várossá nyilvánítás az országban. A magyar gyakorlattal ellentétben két út is lehetséges a településeknek a várossá váláshoz. A település vagy várossá fejlődik, vagy városi alárendeltségű közösséggé válik. A feltételrendszer hasonló Magyarországhoz: két fő- és több alkritériumot határoztak meg. Ilyenek pl. a megfelelő társadalmi-gazdasági és műszaki-anyagi feltételek. A gazdasági-társadalmi szerepkör bír a legnagyobb jelentőséggel, a nem-mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya 75%, vagy a feletti legyen (Pál 2003). A városnak ezt a tulajdonságát Toynbee (1971, 28) a következőképpen írja le: „A város olyan emberi település, melynek lakói a város határain belül nem tudják mindazokat az élelmiszereket megtermelni, melyek létük fenntartásához szükségesek”.

Magyarország kisvárosai

A magyar területfejlesztés rendszere, kialakulása szakirodalmi tekintetben bőségek keretével áll az érdeklődők rendelkezésére. A területi szint alsó elemével, az irányítási rendszer egy részével, a kistérségek, és ezen belül is a kisvárosok térségközponti szerepével foglalkozók köre is széles irodalmat ölel fel (*Pálné* 2003, *Kovács* 2004, *Bácskai* 2002, 2006, *Gyáni* 2006). Az 1990-es években az önkormányzati rendszer átalakulásakor az önkormányzatiság fogalmának félreértelmezése során egy elaprózódott, összefogásra nem képes rendszer jött létre. Magyarország történelmét tekintve térszerkezeti besorolása stabilnak volt mondható. A legalsó szint, a járások szintere volt a területi igazgatási rendszer alapja (*Bácskai* 2002). 2002-től jelent meg a kistérségi hatósági feladatellátás gondolatköre. A történelmi előzményeket tekintve: elsőként szerepelt ugyan a járások rendszere, de a kistérségi rendszer csupán részben hasonlít rá, mivel az igazságszolgáltatás és a hatósági tevékenység illetékességi köreit nem határozzák meg a kistérségek lehatárolása során. Azonos viszont abból a szempontból, hogy a kistérségek együttese lefedi az ország területét, illetve határai illeszkednek a nagyobb közigazgatási egységekhez (nincs olyan kistérség, mely két régióhoz tartozna). Az így kialakított rendszernek meghatározott térségi funkciók ellátását kellene megoldania (*Pálné* 2003). 1994-ben került bevezetésre a kistérségi struktúra, 138 területi egység került ez évben lehatárolásra. A rendszer ezért a centrum-periféria elvhez hasonlóan fog működni a kijelölt egységek között. A településközi kapcsolatrendszereket vizsgálták, és úgy próbálták kialakítani az új szerkezetet, hogy az lefedje a valós térségi szerveződést. A kistérség, mint közigazgatási egység meghatározott térségi funkciók ellátására szerveződött, melynek központjaként egy-egy kisváros lett kijelölve. A kisvárosok – főként azok, melyek népessége nem haladja meg a 10.000 főt – városhálózatba való beilleszkedésük kérdésként merült fel több szerző esetében is (*Beluszky–Győri* 2006, *Pirisi–Trócsányi* 2007).

2005 nyarán az országban 15 település kapta meg a városi rangot. *Beluszky–Győri* (2006) vizsgálatai alapján ebben az évben 78 kisváros és 88 csekélyebb városi szerepkörű település található az országban. A közel 80 kisvárosból teljes értékűnek minősítettek 29-et, míg a maradék 36 – „faluvárosi” kategóriában szerepelt. 2010-ben a városok száma 304-re emelkedett (a fővárost és a megyeszékhelyeket nem számítva). A 2005-ös és a 2010-es városszámokat összehasonlítva megállapítható, hogy a városok több mint 80%-a kisváros (30.000 főnél alacsonyabb népességgel rendelkezik). De a városállomány közel 70%-a 10.000 főnél kisebb városokból áll. 2010 után „megállni” látszik a várossá nyilvánítási folyamat, az elmúlt három évben nem nőtt a városok száma az országban (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT
Magyarország városainak száma 1990–2012
 (Number of towns in Hungary between 1990–2012)

	1990	1995	2000	2005	2012
Városok száma	170	200	237	289	304
Kisváros (30000 fő alatti)	123	153	191	241	290
Kisvárosok aránya	72,4%	76,5%	80,6%	83,4%	95,4%

Forrás: Saját szerkesztés Magyarország Helységnevtára és Statisztikai Évkönyvek alapján.

Az országban több olyan városi ranggal rendelkező település tölt be térségközponti szerepkört, melyek tényleges városi funkciókkal nem rendelkeznek. Ezek főként a 3000 fő alatti kisvárosok; Dél-Dunántúlon 7 kisváros rendelkezik ugyan városi ranggal, de sem külső megjelenése, sem intézményrendszere „nem nőtt fel” ehhez a feladathoz. A legtöbb kényszerváros a Beluszky (2006) által használt faluváros fogalomhoz idomul. A döntés során nemcsak gazdasági, társadalmi tényezők játszottak szerepet, hanem ideológiai-politikai kérdések is.

A városoknak településhálózati szerepüknek megfelelően rendelkezniük kell a következő intézményekkel (Szigeti 2002): bíróság, ügyészség, rendőrkapitányság, földhivatal, kórház, stb. Városi intézményként szerepel a statisztikai adattáblán (Juhász Hantos 2001) a gépjárműszaküzlet, szálloda, panzió, gimnázium, szakiskola, közép vállalat, mentőállomás és az okmányiroda. A pénzintézetek szerepét nem emelik ki külön, mert a vizsgált kisvárosokban döntő többséggel szerepel egy bankfiók vagy takarékszövetkezeti kirendeltség. Az intézményesültséget és a fejlettségi szintet e városok esetében külön lehet kezelni. Az intézményekkel való ellátottságra jellemző, hogy mára a négy fő intézmény sem található meg, nem épül ki okmányiroda. Az intézményesültség tekintetében megfigyelhető a specializálódás: egyes területek az idegenforgalmat, a kereskedelmi ellátást részesítik előnyben, és ehhez kapcsolódóan építik ki a szolgáltatási szférát (a rendőrséget, éttermeket, stb.), pl. a Balaton-parti kisvárosok. Némely kisváros az oktatási funkcióját helyezi előtérbe, várossá nyilvánítási kérelmének is ez lesz a hangsúlyos pontja. Kadarkút esetében a várossá válás fő indokaként szerepel a humán-infrastruktúra fejlesztése, a humán tőkébe való investáció. A város fizikai megjelenésének, a közcsatorna kiépítettségnek a hiánya ellenére a település elnyerte a városi rangot.

A VÁTI 2008-as kutatásai rámutattak településhálózatunk legfőbb problématerületeire: a szuburbanizációra, a csomópontok gyengeségére, a hálózat, a hálózati kohézió és a hálózatmenedzsment hiányosságaira. A településhálózati dilemmák egyik fő forrása a formális városok, kisvárosok köre. Az ország városhiányos térségei „feltöltődtek”, ez a folyamat a Dél-Dunántúlon látványos, hiszen a kistérségi besorolás szerint mindegyik dél-dunántúli kistérség rendelkezett legalább egy

kisvárossal. A térségekben a városhiány tehát megszűnt, viszont funkcióhiányos városok és funkcióhiányos várostérségek jelentkeztek. A gyenge, vidéki kisvárosok nem, vagy csak részlegesen képesek betölteni funkciójukat, azaz ellátni a térségközponti szerepkört. A közszolgáltatásokhoz, közintézményekhez való hozzáférés sem biztosított minden kisváros esetében, ami negatívan érinti a településen élőket és rombolja az amúgy sem túl pozitív városimázst.

Összefoglalás

Románia és Magyarország kisvárosainál a települések közötti fizikai kapcsolatok azok, amelyek a legtöbb esetben kiépültek (infrastruktúra, ökológiai rendszerek) és fenntarthatóan működnek. A gazdasági és társadalmi, valamint egyéb településközi interakciók már kevésbé jól funkcionálnak. Az elaprózódott önkormányzati rendszer versenyhelyzetet generál, amelyből többnyire – városhálózati szempontból – a kisvárosok vesztesként kerülnek ki. A közszolgáltatások, közintézmények centralizációja révén, Magyarországon több olyan funkció is kikerült a kisvárosok hatásköréből, amelyeknek népességvonzó, népességmegtartó ereje lett volna (Salamin et al. 2008). A lehetséges fejlődési modellek között mindig szerepel a kisváros-hálózat funkciókkal való bővítése, egy stabil városhierarchia kiépítése. A decentralizációval megvalósuló regionális fejlesztési modell vagy éppen a dekoncentrációra építő megújított országos hálózati modell is épít a városhálózati alsó elemekre, a város–vidék kapcsolataira (Rechnitzer 2008). A kisvárosok döntő súlyt képviselnek a városhálózatban – arányaiban; a cél, hogy a funkcióiban, megjelenésükben, és érdekérvényesítési képességükben is megjelenjen ez a többlet. A mai magyar fejlesztéspolitikában hiányként jelentkezik a városhálózatban való gondolkodás (Faragó 2008), az 1971-es OTK óta nem jellemző a fejlesztéspolitikára a városokat egységesen kezelő koncepció. A centralizáció mind a fejlesztéspolitikában, mind a közigazgatásban tapasztalható, amelyet a 2013-ban visszaállított járási központok szerepe is megmutat. A 2012-ben elfogadott OFTK (Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció) sem szakít ezzel a „hagyománnyal”, területi szemlélete a területfejlesztést és az ágazati fejlesztést egyben határozta meg.

A kutatás folytatásaként a Cseh- és Lengyelországi kisvárosi hálózatot tekintem át, hasonlítom össze a térség többi országának kisvárosi hálózatával.

Irodalom

- Bácskai V. (2002) Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Budapest, Osiris kiadó.
- Bácskai V. (2006) A városhierarchia dualizmuskori átalakulásáról. In: Győri R.–Hajdú Z. (szerk.) Kárpát-medence. Települések, tájak, régiók, térstruktúrák. MTA RKK – Dialóg Campus kiadó. Pécs-Budapest. 11-25. o.
- Beluszky P. (1999) Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus kiadó Budapest-Pécs 209-467. old.
- Beluszky P.–Győri R. (2006) Ez a falu város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata a következményei 1990 után) *Tér és Társadalom*, 20. 65-81. o.

- Benedek J. (2011) Románia. Tér – gazdaság – társadalom. Kriterion Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
- Csák L. (2009) Romániai kis- és középvárosok „jelentéktelensége”. Tér és Társadalom. 1. 181-196. o.
- ESPON 1.4.1. Final Report “The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO)” <http://www.espon.eu/export/> (2015. 06. 12.)
- ESPON FOCI (2009) Interim report. <http://www.espon.eu/export/> (2015. 06. 12.)
- Európai Bizottság (2014) Hatodik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról. Befektetés a munkahelyekbe és a növekedésbe. ec.europa.eu/regional_policy/ (2015. 06. 12.)
- Európai Bizottság (2008) Zöld könyv a területi kohézióról. Előnyt kovácsolni a sokféleségből. E http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/ (2015. 06. 12.)
- Eurostat (2012) Regionális Statisztikai Évkönyv. <http://ec.europa.eu/eurostat/> (2015. 06. 12.)
- Faragó L. (2008) A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat-fejlesztés normatív koncepciója. Falu Város Régió 2008/3. 27-31. o.
- Fábián Zs. (2013) A kis- és középvárosok változó szerepe a 21. század fordulóján. URBICON Szakmai Nap előadás. 2013. 04. 10-13.
- Gyáni G. (2006) Városnak lenni vidéken. In: Győri Róbert – Hajdú Zoltán (szerk.): Kárpát-medence. Települések, tájak, régiók, térstruktúrák. MTA RKK – Dialóg Campus kiadó. Pécs-Budapest. 66-76. o.
- Juhász Hantos É. (2001) A magyar kisvárosok. Településhálózat VIII. kötet KSH, Budapest. 4-112. o.
- Kovács T. (2004) (szerk.) A területfejlesztési kistérségek fontosabb adatai. KSH, Budapest.
- Magyarország helynévnyvtára. <https://www.ksh.hu/Helysegnevtar> (2015. 06. 12.)
- Pál J. (2003) Városfejlődés a Székelyföldön 1750-1914. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Pálné Kovács I. (2003) A területfejlesztés irányítása. PTE KTK, Pécs 29-41.o.
- Pirisi G.–Trócsányi A. (2007) A várossá nyilvánítás, mint a területfejlesztés eszköze? A városi cím elnyerésének területpolitikai vonatkozásai. Területfejlesztés és Innováció. 1. évf. 2. szám 2-8. o.
- Rechnitzer J. (2008) Modellek a településhálózat lehetséges fejlesztési irányaira. Falu Város Régió, 3. 43-50. o.
- Román Statisztikai Hivatal honlapja. <http://www.insse.ro/cms/> (2015. 06. 12.)
- Salamin G.–Radvánszki Á.–Nagy A. (2008) A magyar településhálózat helyzete. Falu Város Régió, 3. szám. 6-26. o.
- Szigeti E. (2002) Község, város, jogállás. A magyar településhálózat közigazgatási térszerkezetének néhány kérdése. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest.
- Toynbee, A. J. (1971) Válogatott tanulmányok. Gondolat kiadó, Budapest 28. o.

SMALL TOWNS IN ROMANIA AND HUNGARY

RÉKA HORECZKI

Nowadays one of the most important topics of the EU regional policy is the development of the town and metropolitan region. At the same time, small towns play a more important role than ever in local development. The investigation of small towns of the area, and the drafting of their possible development path in harmony with the existing development plans may not only provide a positive vision of the future for towns, but their wider environment (micro-region) as well.